

prof. dr hab. inż. Marian Kopczewski

Wydział Nauk o Bezpieczeństwie
Akademia Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki
ORCID: 0000-0002-0402-0477

dr Zbigniew Grobelny

Wydział Nauk o Bezpieczeństwie
Akademia Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki
ORCID: 000-0002-6743-7632

dr hab. inż. Zbigniew Ciekanowski

Wydział Nauk Ekonomicznych
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
ORCID: 0000-0002-0549-894X

NIELEGALNA MIGRACJA ELEMENTEM ZAGROŻEŃ ASYMETRYCZNYCH NA MORZU BAŁTYCKIM

ILLEGAL MIGRATION AS AN ELEMENT OF ASYMMETRIC HAZARDS IN THE BALTIC SEA

Streszczenie

W ciągu ostatnich kilku lat nielegalna migracja rośnie, przy czym liczba imigrantów może sięgać nawet 30 milionów osób mieszkających w Europie bez dokumentów. Kilkakrotnie sugerowano, że wzmożona kontrola graniczna ma skutek odwrotny do oczekiwanego, spowodowany zwiększonym zaangażowaniem przemytników oraz rosnącymi kosztami przemytu osoby. Ponadto poruszono kwestię przestępczości zorganizowanej, w ramach którego można wyróżnić jedną z form terroryzmu, w tym przestępczą.

Niepewna przyszłość i charakter zagrożeń dla bezpieczeństwa krajów powodują, że siły zbrojne, w tym morskie, stają przed nowymi wyzwaniami. Dlatego tak ważna jest Marynarka Wojenna, na której dalszy rozwój może wpłynąć również fakt, że Bałtyk w skali regionalnej jest *łącznikiem* między krajami leżącymi wokół niego a innymi na *świecie*. W związku z tym na państwach spoczywa szczególna odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa *żeglugi* lub prawidłowego funkcjonowania morskiego systemu ratownictwa.

Słowa kluczowe: migracja, bezpieczeństwo, zagrożenia asymetryczne, nielegalna migracja

Abstract

In the last several years, illegal migration has been growing, with possible numbers as high as 30 million immigrants living in Europe without any documents. It has been suggested several times that increased border control has an opposite effect to the expected one, caused by an increased involvement of smugglers and the rising costs of smuggling a person. Furthermore, the issue of organized crime is addressed, under which term it is possible to single out one of the forms of terrorism, including the criminal one.

Unsured future and the nature of threats to the security of countries are the reason why armed forces, including the sea forces, are being faced with new challenges. That is why the Navy is so important, whose further development may also be influenced by the fact that in a regional scale, the Baltic serves as a link between countries situated around it and others around the globe. Countries have therefore a special responsibility to ensure sailing safety or the proper functioning of a sea rescue system.

Keywords: migration, security, asymmetry threat, illegal migration

Wstęp

Masowość migracji uznawana jest za jedną z charakterystycznych cech współczesnego świata, jako zjawisko uniwersalne i występujące w prawie każdym typie społeczeństw. Są one zjawiskiem powszechnym i towarzyszą rozwojowi każdej zbiorowości, bez względu na to, czy mówimy o zjawiskach przemieszczania się grup czy jednostek. Migracje (*migration*), czyli wędrówki albo ruch mechaniczny (fizyczny) ludności, to element i podstawowa (obok cyrkulacji) forma mobilności przestrzennej. Oznaczają one przemieszczenia terytorialne związane ze względnie trwałą zmianą miejsca zamieszkania¹. Migracje, jako ruch wędrówkowy ludności został podzielony na migracje wewnętrzne, czyli odbywające się wewnątrz danego kraju, regionu lub związku państw oraz zagraniczne.

Wyróżniamy w związku z tym migracje: krótkookresowe (poniżej 1 roku); długookresowe (1 rok, lub pobyt stały); imigracje (przyjazdy do kraju na pobyt stały); emigracje (wyjazdy z kraju na stałe). Wyżej wymienione podziały zostały wskazane w aspekcie migracji wewnątrz państwa, jak i poza jego granice. Szczególnym natomiast jest podział migracji wewnątrz Unii Europejskiej, jak i migracji poza jej obszar. Charakteryzują go podobne uwarunkowania, jak w przypadku migracji poza granice określonego państwa, jednak z tą różnicą, iż szczególnego charakteru nabiera tu wyjazd z państwa członkowskiego na tereny krajów nienależących do UE. Cechą ważną są także unormowania prawne, społeczne, kulturowe, religijne, cywilizacyjne, łączące państwa należące do Unii Europejskiej a mające niewątpliwie wpływ na procesy migracji w jej obszarze. Warto jednak zaznaczyć, iż migracje, to nie tylko przemieszczanie się osób, bądź osoby z danej jednostki administracyjnej do innej na okres stały lub tymczasowy. Zagadnienie to nosi w sobie

¹ M. Okólski, *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Warszawa 2005, s. 82-83.

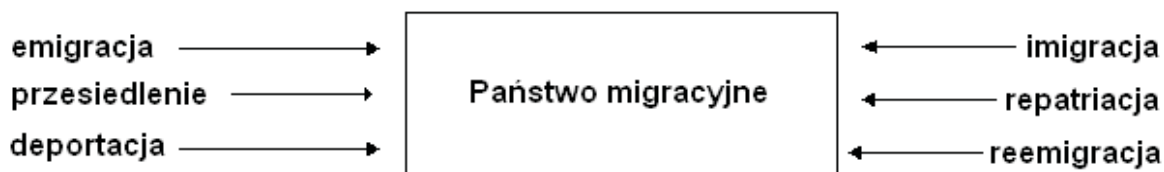
miano złożoności, wieloetapowości procesów, podlegających zmianom w czasie, ale to także wszystkie procesy towarzyszące migracjom wraz z ich wpływem na różne aspekty życia społeczno-gospodarczego, zarówno krajów „przyciągających”, jak i „wypychających”. Interdyscyplinarność analiz migracji powoduje, iż perspektywy analizowania są właściwe określonym dyscyplinom, w tym naukom o bezpieczeństwie.

Charakterystyka (rodzaje i kierunki) migracji wewnętrznych

Współczesne migracje są związane przede wszystkim z konfrontacją biednego Południa z bogatą Północą. Obecnie analizuje się strumienie migracyjne, czyli sumaryczne liczby migracji określonych kategorii w danym okresie. Jest to istotne, głównie z perspektywy państw monitorujących stan imigrantów. Pod pojęciem imigrantów rozumie się osoby zamieszkałe, bądź urodzone za granicą i wpływ tej grupy na różnice strukturalne.

Na migracje składa się więc nie tylko imigracja, emigracja, ruch naturalny, czy proces naturalizacji. Są to także procesy wywoływane i jednocześnie warunkowane przez rytm życia gospodarczego poszczególnych państw i ogólniejsze trendy ekonomiczne, przez stan stosunków międzynarodowych, ewolucję koncepcji praw człowieka oraz dysproporcję między zakresem spełnienia pakietu praw politycznych, z jednej strony, i pakietu praw ekonomicznych z drugiej².

Szczególnym rodzajem masowych migracji do wybuchu II wojny światowej były migracje międzynarodowe o charakterze osiedleńczym, od początku XIX wieku przesiedliło się około 100 mln. osób z Europy na inne kontynenty. Zaś w drugiej połowie XX wieku najważniejszymi obszarami docelowymi migracji były Ameryka Północna i Europa., np. w 2000 r. do krajów Unii Europejskiej napłynęło około 1 mln. imigrantów (w tym około 2/3 spoza tego obszaru). Biorąc pod uwagę kierunek migracji można wyróżnić pewne formy migracji, które obrazuje schemat nr 1.

Schemat nr 1. Formy migracji

Źródło: A. Wojtaszak, *Problematyka migracyjna. Założenia teoretyczno-pragmatyczne*, [w:] M. Czerwiński, J. Mieczkowski, A. Wojtaszak, *Wybrane problemy narodowościowe*. Szczecin 1998, s. 94.

Wobec powyższego zaznaczyć warto, iż migracje, obejmują także: *reemigrację*, czyli ponowną emigrację, tj. powrót emigrantów do kraju ojczystego; *repatriację*, a więc powrót obywateli jakiegoś kraju do ojczyzny, co dotyczy głównie jeńców

² H. Kubiak, K. Slany, *Encyklopedia socjologii 2, K-N*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1999 s. 245

wojennych, internowanych osób cywilnych, przesiedleńców ale także uchodźców; *deportację*, określaną jako przymusowe przesiedlenie osób przebywającym nielegalnie w jakimś miejscu, dawniej utożsamiana jako zesłanie skazanego do odległej, izolowanej miejscowości na przymusowy pobyt.

Migracje wewnątrz europejskie mają bardzo długą historię. Wcześniej ich analiza nie była prowadzona tak szczegółowo, jak dziś. Faktem jest natomiast, iż wyjazd za granicę wówczas był uznawany jako zrozumiały i akceptowalny wybór miejsca i sposobu życia, pod względem ekonomicznym i społecznym. Od 1945 roku do początku lat 80. przyczyny migracji na naszym kontynencie sięgały zjawisk II wojny światowej oraz związane były z powrotami z kolonii europejskich. Natomiast w połowie lat 50. pojawiła się migracja z południa na północ, poczynając od Włochów, a za nimi Hiszpanów, Portugalczyków, Greków, Turków, mieszkańców Jugosławii, Tunezyjczyków i Marokańczyków³. Południowa Europa przejawiała tendencje emigracyjne, zaś Europa Środkowa imigracji netto. Trend ten zmienił się w roku 1973 wraz z pojawieniem się kryzysu paliwowego a co za tym idzie gospodarczego. Wówczas podjęto działania w zakresie wspierania migracji powrotnych. Dlatego też liczba pracowników zagranicznych do 1984 roku zmniejszyła się o prawie 1/3. Od lat 70 obserwowano więc spowolnienie migracji wewnątrz Unii, które przejawiało się w zmniejszeniu luk na rynku pracy, podwyższeniu poziomu gospodarczego państw biednych. Inaczej zaś kształtowały się tendencje migracyjne w poszczególnych krajach i latach.

Na całym świecie, według szacunków z 2015 roku, 3,3 proc. mieszkańców (tj. 244 mln osób) stanowili migranci międzynarodowi. W stosunku do roku 2000 (kiedy stanowili 2,8 proc.) jest to wzrost o 155 mln osób w skali globalnej. Liczba osób zamieszkujących Unię Europejską, a posiadających obywatelstwo państwa nienależącego do UE, wyniosła w 2017 roku 21,6 mln (tj. 4,2 proc. ogółu mieszkańców UE). Liczba zaś imigrantów posiadających obywatelstwo innego państwa członkowskiego wynosiła 16,9 mln osób. W krajach Unii zamieszkuje obecnie 36,9 mln osób urodzonych poza UE oraz 20,4 mln, które urodziły się w innym państwie Wspólnoty. Jak wskazuje Eurostat, liczba osób urodzonych w innym państwie członkowskim UE była wyższa od liczby osób urodzonych poza Unią jedynie na Węgrzech, w Irlandii, Luksemburgu, na Słowacji i Cyprze. W wartościach bezwzględnych największa liczba cudzoziemców przebywających w państwach członkowskich UE (na dzień 1 stycznia 2017 r.) mieszkała w Niemczech (9,2 mln osób), w Wielkiej Brytanii (6,1 mln), we Włoszech (5,0 mln), we Francji (4,6 mln) oraz Hiszpanii (4,4 mln). Mieszkający tam cudzoziemcy stanowili w sumie 76 proc. łącznej liczby cudzoziemców osiedlonych we wszystkich państwach Unii, przy czym ludność tych samych pięciu krajów członkowskich to 63 proc. ogółu ludności UE.

Podsumowując, migracje są zjawiskiem bardzo rozległym, zaś ich szczegółowa analiza jest bardzo trudna ze względu na jej ciągle zmieniające się walory. Dlate-

³ Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Równych Szans, Monitor Europejski nr 44/2017, *Zatrudnienie w Europie 2016 [Raport]*.

go celem artykułu jest rozpatrzenie migracji wewnętrznej, nie tak jak dotychczas kojarzoną z migracją w granicach danego kraju, w kategorii migracji między państwami, ale w obrębie Unii Europejskiej, jako jednego członu, z drugiej zaś migracjami zewnętrznymi, będą określane migracje poza obszar UE. Rozróżnienie to jest bardzo istotne ze względu na pogłębiające się procesy integracyjne i globalizacyjne w świecie. Poza tym sytuacja demograficzna znacząco zmieniła się na świecie, zwłaszcza dzięki migracjom, które po 2004 roku wymogły niejako dostosowanie prawa unijnego do nowych okoliczności oraz m.in. zniesienia granic.

Migracje są zjawiskiem, którego nie da się zatrzymać w żaden sposób prawny bądź administracyjny. Świadczą o tym chociażby dane Departamentu Migracji w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej: *Co 10. mieszkańców Niemiec nie jest obywatelem tego kraju, wśród nich blisko 3 mln. to Turcy, ok. 1 mln. – Chorwaci, Serbowie bądź Bośniacy, po 0,4 mln. – Włosi i Polacy. Jednak liczba osób posługujących się jęz. polskim jest znacznie wyższa od podanej i przekracza 2 mln. osób; większość z nich to przesiedleńcy z PRL, posiadający obywatelstwo RFN lub (coraz częściej) – podwójne*⁴.

Podsumowując, czynniki determinujące przepływ osób mają olbrzymi wpływ na kreowanie polityki migracyjnej państw i samej Unii. Choć nie są one łatwe do zmierzenia, to konieczne, by zapewnić rozwój i modernizację państw oraz bezpieczeństwo i odpowiednie warunki życia i pracy ludności stałej oraz napływającej.

Nielegalna migracja

Tworzenie obszaru Schengen, a więc obszaru bez granic wewnętrznych wymagało współpracy krajów członkowskich UE i wzmocnienia ich zewnętrznych granic. Wszystkie działania miały zapobiegać napływowi nielegalnej imigracji. Jednym z działań służących realizacji tego zadania było utworzenie Systemu Informacji Schengen (SIS), tj. bazy danych zawierającej informacje m.in. o cudzoziemcach, którym odmówiono wjazdu np. z uwagi na zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, jakie mogłby stwarzać ich pobyt na terytorium krajów obszaru Schengen⁵. W Konwencji Wykonawczej Schengen znajdujemy m.in. przepisy art. 26 i art.27, które to obowiązują także w przepisach krajowych. Dotyczą one nakładania sankcji na przewoźnika, który przywiózł cudzoziemca, nieposiadającego prawa wjazdu na terytorium któregoś z krajów Schengen. Dodatkowo przepisy te wskazują, iż w takim przypadku dopuszcza się karanie osób, które w celu otrzymania konkretnych korzyści finansowych, „ułatwiają” cudzoziemcom nielegalny wjazd na terytorium Schengen. Kara polegać ma na tym, iż przewoźnik zobowiązany jest do odwiezienia owego cudzoziemca, na własny rachunek. W przypadku zaś jeśli cudzoziemiec nie ma dokumentów, nakładana jest na niego kara pieniężna, oraz zobowiązany on jest do odwiezienia cudzoziemca do kraju,

⁴ <http://www.migracje.gov.pl/?2,12,-1> [dostęp 15.10.2020].

⁵ A. Dudzic, *Polska w strefie Schengen*, MSZ, Warszawa 2008, s. 17-18.

który go przyjmie, lub do tego, który wydał mu dokument, zezwalający na odbycie podróży.

Obecnie istnieją olbrzymie trudności w ocenie skali migracji. Wynikają one przede wszystkim z problemem analizy danych szacunkowych dotyczących nielegalnej migracji na terenie nie jednego z krajów, lecz grupy państw. Poza tym „(...) oszacowanie i porównanie liczby imigrantów w państwach członkowskich Unii Europejskiej jest niezwykle złożonym i trudnym zadaniem, gdyż badacze mają do czynienia z jednej strony z:

- zjawiskiem nielegalnym a więc z założenia nieudokumentowanym, nie możliwym do prawidłowego zmierzenia;
- niemożliwością zastosowania oficjalnych metod zbierania danych w stosunku do nielegalnych migrantów;
- niedoszacowanymi oficjalnymi danymi, które dotyczą przechodzenia migrantów ze statusu nieregularnego na legalny, poprzez, na przykład programy regulacyjne (amnestie);
- różnymi w poszczególnych krajach i niekompletnymi metodami zbierania danych;
- brakiem dobrze rozwiniętych statystyk i zbiorów danych (w nowych państwach członkowskich);

z drugiej zaś strony z:

- naciskiem ze strony decydentów politycznych, mediów i innych zainteresowanych grup lobbujących, aby udostępnić liczby dotyczące szeroko rozumianego zjawiska nielegalnych migracji”⁶.

Problem komplikuje się jeszcze bardziej, gdy zauważamy, iż obecnie migranci mają możliwość przemieszczania się między państwami bez większych trudności i kontroli w stricte tego słowa znaczeniu, tabela nr 1. Ich migracje są najczęściej krótkookresowe i cykliczne, dlatego też zjawisko nielegalnej migracji jest tak trudne do uchwycenia. Poza tym niedokładne szacunki wynikają m.in. z :

- „niechętnego nastawienia państw (rządów), aby zidentyfikować problem i zmierzyć się z kosztownym i skomplikowanym procesem deportacji;
- niechętnego nastawienia pracodawców, którzy „ukrywają” dowody zatrudniania nielegalnych, ale tańszych pracowników;
- dla wielu nielegalnych imigrantów praca jest ważniejsza niż status. Wolą oni być atrakcyjni na rynku pracy niż być zbyt drogimi, aby być zatrudnionymi. Z tego powodu wielu z nich chętnie przyjmuje oferowane dokumenty, które dają więcej bezpieczeństwa w przypadku kontroli policyjnych na ulicy, jednak później wracają do pracy na czarno;
- ważne jest również, naszym zdaniem, podkreślenie w tym miejscu pewnego rodzaju przyzwolenia społecznego na ‘pracę na czarno’ w ogóle, w tym prace imigrantów”⁷.

⁶ K. Iglicka, *Nielegalna imigracja w Europie. Problemy, dane, techniki oraz wcześniejsze próby stworzenia porównawczej bazy danych lub szacunkowych danych*, plik PDF, s.1 [dostęp 15.10.2020].

⁷ Ibidem, s. 2.

Tabela nr 1. Źródła danych dot. nielegalnych migracji oraz metody ewaluacji nielegalnej migracji⁸⁹

Do źródeł danych traktujących o nielegalnej migracji należą ¹ :	W zakres metod ewaluacji nielegalnej migracji wchodzi ² :
■ Dane z programów regularizacyjnych. ■ Dane dotyczące liczby deportacji. ■ Dane dotyczące nielegalnego przekraczania granicy. ■ Dane dotyczące schwytania/zatrzymania na granicy. ■ Dane dotyczące ubiegania się o status uchodźcy. ■ Dane dotyczące „poszukiwanych obcych” (osób, którym odmówiono prawa wjazdu lub, wobec których zastosowano nakaz wydalenia – przypadek statystyk szwedzkich). ■ Dane dotyczące liczby odmów pozwoleń na pracę/ prawa pobytu oraz przekraczania ważności wiz.	■ Bezpośrednie wywiady z migrantami o nieuregulowanym statusie. ■ Badania metoda Delphi. ■ Porównywanie danych dotyczących liczby odmów pozwoleń na pracę/ prawa pobytu oraz odmów wydawania i przekraczania ważności wiz. ■ Porównywanie różnych źródeł danych dotyczących migracji i liczby ludności. ■ Oszacowania opracowane przy pomocy pośrednich metod poprzez ekstrapolacje danych demograficznych i migracyjnych dotyczące zarejestrowanej populacji zarówno w krajach wysyłających, jak i przyjmujących. ■ Badania dotyczące zatrudnienia, które pośrednio ujawniają obecność zagranicznych pracowników o nieregularnym statusie.

Źródło: Opracowano na podstawie: R. Suduł, *Definicje i uwarunkowania nielegalnej imigracji*, Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych, KUL, Zeszyt 1, 2013 r.

Wszystkie wymienione w tabeli nr 1 metody nie są wystarczające, zaś możliwości ich wykorzystania rzadkie. Oczywiście podjęto próby oszacowania m.in. liczby nielegalnych migrantów w Europie, i tak na przykład „Międzynarodowy Ośrodek Rozwoju Polityki Migracyjnej (ICMPD) oszacował, że w 1993 roku miał miejsce napływ około 250-300 tys. imigrantów do Europy Zachodniej, a dziś? Według większości ekspertów wielkość ta pozostaje wciąż najczęściej cytowanym szacunkiem. Była ona obliczona na podstawie ekstrapolacji liczby nielegalnych imigrantów, którzy osiągnęli państwa docelowe; znana liczba imigrantów zatrzymanych na granicy, na podstawie rozmów ze służbami granicznymi, winna być pomnożona razy 4-6. Liczby w przedziale 4 do 6 to według pracowników straży granicznej w różnych państwach członkowskich liczba nielegalnych migrantów przypadająca na jednego zatrzymanego¹⁰.”

Zbieraniem danych dotyczących przemytu ludzi, handlarzy, jak i ofiar przemytu zajmuje się Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (MOM). Zaznaczyć jednak warto, iż ci ostatni nie składają zeznań przeciwko tym pierwszym, dlatego też powoduje to silne zaniżenie danych. Mimo wszystko w bazach danych MOM możemy znaleźć informacje o osobach, którym udzielono pomocy, ich trasie przerzutu oraz sposobie jego transportu, kraju pochodzenia, wieku.

⁸ Ibidem, s. 1.

⁹ Ibidem, s. 2-3.

¹⁰ R. Suduł, *Definicje i uwarunkowania nielegalnej imigracji*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych”, 1/2013.

Podsumowując, w ciągu ostatnich lat nielegalna migracja przybierała na sile, wcześniej mówiono o 5-8 mln imigrantów przebywających w Europie bez żadnych dokumentów, a dziś jest to już około 30 mln. Nie raz wnioskowano, iż wzmożone kontrole graniczne powodują efekt odwrotny do zamierzonego, gdyż wskazywano na większe zaangażowanie przemytników, rosnące ceny przesmyglowania kogoś, należy jednak sądzić, iż najbliższe lata pokażą, że w obliczu istnienia obszaru Schengen, łatwości w przemieszczaniu się oraz dostępności do miejsc pracy w państwie goszczącym, liczba nielegalnych migrantów spadnie.

Migracje a bezpieczeństwo państwa

Marek Pietraś określa, iż pojęcie „bezpieczeństwo” w sensie etymologicznym wywodzi się od łacińskiego *securitas* i w czasach rzymskich oznaczało polityczną stabilność. Dotyczyło to więc funkcjonowania państwa i odnosiło się głównie do jego wnętrza. Z czasem zaczęto je także utożsamiać z ochroną przed przemocą zewnętrzną¹¹. Wobec powyższego należy mniemać, iż w toku ewolucji, samo „bezpieczeństwo” nabrało nowych jakościowo cech, gdyż zostało włączone w zakres polityki zagranicznej, określonej ostatecznie jako bezpieczeństwo narodowe, ale z czasem także rozszerzone o aspekt międzynarodowy, występując obecnie pod pojęciem bezpieczeństwa międzynarodowego. Według wyżej wymienionego autora, „z reguły jest ono definiowane poprzez odwołanie się do pewności, wolności od zagrożeń, trosk, obaw i ograniczeń”¹².

Należy zaznaczyć, że związek migracji i bezpieczeństwa jest dwustronny, a problem „migracja i bezpieczeństwo” w sensie analitycznym dzieli się na dwa aspekty: bezpieczeństwa osób, społeczeństw i państw, których dotyczą szlaki migracyjne i bezpieczeństwo ludzi, którzy te szlaki tworzą¹³. Na trochę inny zbiór zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego – a szczególnie europejskiego – zwracają uwagę badacze niemieccy. Z prowadzonych badań w RFN wynika, iż głównymi zagrożeniami z jakimi możemy mieć do czynienia w Europie są: zagrożenia militarne, zagrożenia będące skutkiem „dużych i małych” rozruchów, migracji, wspierania pokoju, katastrof¹⁴.

Dlatego wybranym państwem, poddanym analizie zjawisk była szczególnie Republika Federalna Niemiec. Wszelkie pozyskane informacje dały odpowiedź na wyżej wymienione pytania. Nie bez znaczenia jest też podkreślenie współzależności między państwami, występującymi w kontekście wędrówek ludności. Istotnym jest tutaj przykład Hiszpanii, która to umożliwiła w 2005 r. nielegalnym

¹¹ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007, s. 323.

¹² Ibidem, s. 324.

¹³ N. Romaniuk, *Dialektyka wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa: aspekt migracyjny*, [w:] K. Markowski (red.), *Migracja – wartość dodana?* Wyd. KUL, Lublin 2008, s. 138.

¹⁴ K. Markowski, *Migracja – wartość dodana?* [w:] *Studia nad migracją – t.2.*, Wyd. KUL, Lublin 2008, s. 9.

imigrantom uregulowanie ich statusu i legalizację pobytu w państwie. Działania władz hiszpańskich zostały jednak negatywnie przyjęte przez inne państwa członkowskie Unii. Niemcy, Francja czy Holandia obawiały się, że Hiszpania może być traktowana przez imigrantów jedynie jako etap w drodze do tych krajów. Obawy te były uzasadnione, biorąc pod uwagę wydarzenia w Ceucie i Melilli, na teren których pod koniec 2005 r. przedostało się kilka tysięcy nielegalnych emigrantów z Afryki Północnej¹⁵.

Ważnym w tym miejscu jest, by zaznaczyć, iż w kontekście migracji, każde państwo ma możliwość ograniczenia zasady swobodnego przemieszczania się przez wzgląd na ochronę bezpieczeństwa narodowego, zdrowia publicznego, porządku publicznego, moralności, praw i wolności innych. Wobec tego istotnym jest ochrona granicy państwa oraz właściwa kontrola ruchu granicznego. Elementy te są ściśle związane z pojawieniem się zjawiska nielegalnych migracji oraz pojawienia się patologii towarzyszących migracji, zwłaszcza w kontekście przestępczości celnej i granicznej, do których należą:

- przywożenie towarów poza kontrolą celną;
- oszustwa celne na ilości, jakości i rodzaju towarów oraz wartości celnej towaru;
- fałszowanie świadectw pochodzenia towaru;
- fikcyjny reeksport towarów;
- fikcyjny wywóz towarów;
- fikcyjny tranzyt towarów;
- nieprawidłowe rozliczanie przed organami skarbowymi towarów akcyzowych;
- przywożenie i wywożenie towarów zabronionych przez prawo (zagrożających życiu i zdrowiu obywateli, kradzionych, „pirackich” itd.);
- wywóz bez wymaganych zezwoleń bankowych znacznych kwot pieniędzy¹⁶.

Morze Bałtyckie jest obecnie akwenem stosunkowo bezpiecznym w aspekcie zagrożeń asymetrycznych, do których zalicza się także nielegalną imigrację i zorganizowaną przestępczość. Jednak największą uwagę w zakresie zagrożeń asymetrycznych skupia się na terroryzmie i zagadnieniami z tym związanymi. Wydaje się jednak, iż w dzisiejszej sytuacji politycznej w regionie Bałtyckim najbardziej istotne są jednak mniej nośne pod względem medialnym – nielegalna imigracja oraz zorganizowana przestępczość. Uważa się, iż akty terroru mogą pojawiać się raczej jednostkowo, natomiast nielegalna imigracja oraz zorganizowana przestępczość są zjawiskami ciągłymi. Sprzyja temu atrakcyjność obszaru Morza Bałtyckiego w aspekcie osiągania dużych zysków z prowadzenia nielegalnej przestępczości. Jest także atrakcyjnym punktem docelowym imigracji spowodowanej chęcią uzyskania bezpieczeństwa socjalnego, możliwościami rozwoju, tolerancji religijnej itd.

¹⁵ A. Konarzewska, *Migracyjne problemy Unii Europejskiej*, s. 100. www.bbn.gov.pl/download.php?s=1&id=930 [dostęp 15.10.2020].

¹⁶ Ibidem, s. 17.

Dlatego istnieje konieczność dokonania analizy zagrożeń wynikających z nielegalnej imigracji oraz zorganizowanej przestępczości, funkcji ratownictwa morskiego w pasie nadmorskim Rzeczypospolitej Polskiej (RP). Temat ten determinowany jest faktem, że mimo wzrastającej integracji systemów, które mogą służyć do zapobiegania tym zagrożeniom, każde państwo, także RP, charakteryzuje się swoistymi czynnikami, jak warunki geograficzne, hydrometeorologiczne, posiadane siły i środki oraz system prawny. Wymaga to dokonania analizy form (scenariuszy), skutków oraz możliwości zapobiegania nielegalnej imigracji oraz zorganizowanej przestępczości.

Przemieszczanie się ludności stanowi nieodłączną część światowej historii i pociąga za sobą liczne i trudne do rozwiązania problemy. ONZ ocenia, że w 2000 roku 175 milionów ludzi, czyli 3% ludności Ziemi, a w 2017 r. 258 mln osób mieszkało poza granicami krajów, w których się urodzili. A prawdopodobne jest że kilkadziesiąt milionów osób trwale przebywało za granicą nielegalnie.

Dotychczas zagrożenia na Bałtyku nie wiązały się z incydentami i problemami porównywalnymi do takich, które miały miejsce w innych regionach świata (zatonienie jednostek z nielegalnymi imigrantami, wyrzucanie ich za burtę, wymuszanie przyjęcia nielegalnych imigrantów znajdujących się na pokładach jednostek ze względów humanitarnych. Jednak można przypuszczać, iż dotychczas względnie spokojny akwen Morza Bałtyckiego może stać się sceną bardziej zdecydowanych wydarzeń w tym zakresie. Jest to tym bardziej prawdopodobne, iż dotychczasowy szturm nielegalnych imigrantów drogą morską na Europę odbywał się przez Morze Śródziemne. Coraz skuteczniejsze przedsięwzięcia chroniące ten obszar mogą doprowadzić do podobnego ataku od strony Morza Bałtyckiego. Nie należy się jednak spodziewać na tym akwenie nielegalnej imigracji na skalę masową. Można jednak przypuszczać, iż będzie to proces ciągły na niewielką skalę, niemniej jednak liczba nielegalnych imigrantów będzie znacząca. Nie można także wykluczyć sporadycznych przypadków pojawienia się jednostek pływających wyładowanych nielegalnymi imigrantami. Ze względów politycznych może to być problem dla rządu państwa nadbrzeżnego. Doskonale ilustruje to przypadek statku „Tampa” z 434 osobami na pokładzie, których nie chciała przyjąć Australia i Nowa Zelandia. Zorganizowana przestępczość obejmuje wiele form, z których najważniejszymi wydają się przedstawione na schemacie nr 2. Z analizy problemu wynika, że część form nielegalnej imigracji i zorganizowanej przestępczości wzajemnie się przenika. Przykładem tego jest handel żywym towarem, który może być organizowany również, jako forma nielegalnej imigracji. W ramach przestępczości zorganizowanej możliwe jest wyszczególnienie jednej z form terroryzmu, a między innymi kryminalnego.

Terroryzm kryminalny różni się on od politycznego celem działania (np. wymuszenie określonych decyzji przez rządy państw, zwolnienie zatrzymanych terrorystów), gdyż służy on wyłącznie osiągnięciu korzyści materialnych. Czasem zorganizowana przestępczość może przyjąć również formy terroryzmu kryminalnego na przykład w przypadku pozyskiwania środków finansowych na dalszą działalność poprzez kradzieże i porwania ludzi.

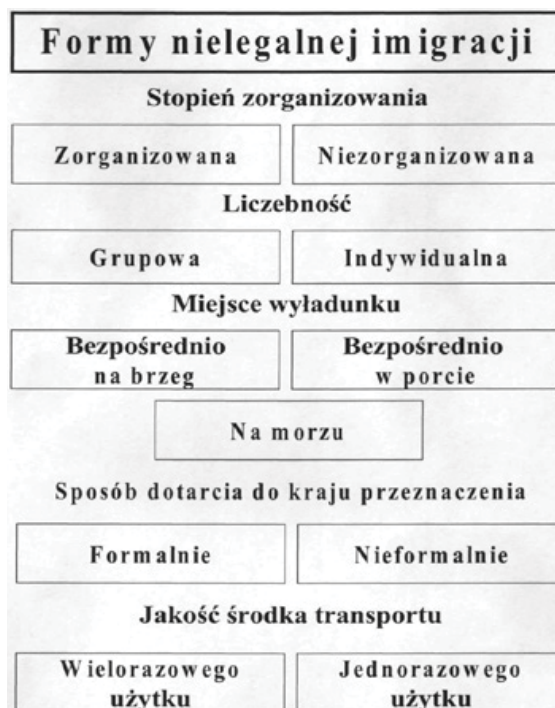
Dlatego należy dokonać analizy powyższych form zagrożeń i wyszczególnić sytuacje, które wymusiłyby interwencję służb ratowniczych w strefie przybrzeżnej RP.

Schemat nr 2. Formy nielegalnej migracji i zorganizowanej przestępczości na morzu

Źródło: K. Rokiciński, *Zagrożenia asymetryczne*, [w:] Zeszyty naukowe AMW, Rok XLVII, NR 2, (165) 2006, s.56.

Formy nielegalnej migracji mogą być różnorodne, dlatego powinno się je rozpatrywać według wielu kryteriów, co zostało przedstawione na schemacie nr 3.

Schemat nr 3. Formy nielegalnej migracji według różnych kryteriów

Źródło: K. Rokiciński, *Zagrożenia asymetryczne*, „Zeszyty Naukowe AMW”, nr 2/2006, s. 57.

Jego analiza wskazuje, iż w poszczególnych kryteriach mogą zaistnieć następujące sytuacje, które wymuszą interwencje służb ratowniczych w rejonie przybrzeżnym takie jak:

- pozostawienie nielegalnych imigrantów w środkach ratunkowych na pełnym morzu;
- symulacja lub faktyczne uszkodzenie jednostki pływającej;
- przebywanie jednostki pływającej z nielegalnymi imigrantami na wodach terytorialnych lub wewnętrznych w celu wymuszenia na państwie ich przyjęcia ze względów humanitarnych (politycznych);
- wymuszenie na państwie przyjęcia nielegalnych imigrantów ze względu na stan techniczny jednostki itd.

Wynikiem zorganizowanej przestępczości mogą być następujące sytuacje, które wymuszą interwencje służb ratowniczych w rejonie przybrzeżnym:

- porzucenie lub zniszczenie jednostki pływającej na pełnym morzu w celu zatarcia śladów przestępstwa;
- porzucenie na morzu stałej załogi i pasażerów w celu wykorzystania jednostki pływającej.

Z powyższych rozważań wynika, że akcje ratownicze będą dotyczyły ratowania: życia, ładunku, jednostki pływającej. Wydaje się, że należy je także rozpatrywać w różnych kontekstach adekwatnie do konkretnej sytuacji, a mianowicie:

- wód terytorialnych i wewnętrznych;
- skutków politycznych, ekonomicznych;
- przeszkód nawigacyjnych (do zablokowania dróg wodnych oraz portów włącznie);
- zanieczyszczeń, katastrof ekologicznych.

Z analizy poprzednich rozważań wynika również, iż do bezpośrednich akcji ratowniczych w pasie nadmorskim RP będą wykorzystane przede wszystkim siły i środki następujących elementów państwa:

- administracji morskiej ze służbami ratowniczymi;
- policji, straży pożarnej, służb medycznych itd.;
- sił zbrojnych (marynarki wojennej).

Powyższe elementy można ująć w dwóch grupach funkcjonalnych: ratowania życia i mienia na morzu, bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa

Należy stwierdzić, iż podział taki wynika przede wszystkim z zadań i możliwości poszczególnych struktur. O ile przeznaczenie sił zadaniowo związanych z ratowaniem życia i mienia jest bezsporne, o tyle istotna będzie analiza zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa, co zostanie dokonane w dalszej części pracy. W kontekście tematu rozważań akcję ratowniczą można podzielić na fazy: organizacji, prowadzenia, usuwania skutków.

Za fazę organizacyjną należy rozumieć okres od uzyskania informacji o zdarzeniu lub możliwości jego zaistnienia do rozpoczęcia akcji. Faza ta może objąć następujące sytuacje:

- wykrycie oraz jawne lub skryte śledzenie jednostki pływającej z nielegalnymi imigrantami lub służącej do procederu zorganizowanej przestępczości;
- okres ewentualnych negocjacji, co do żądań przestępców lub nielegalnych imigrantów.

Można spodziewać się, iż druga z powyższych sytuacji może zaistnieć na akwenie Morza Bałtyckiego. Przykładami nacisku na rząd państwa nadbrzeżnego w celu lądowania nielegalnych imigrantów jest odyseja statku „Bulk Challenge”, który przez kilka tygodni błąkał się z 2000 tysiącami uchodźców wzdłuż wybrzeży Afryki, zanim na skutek nacisków ONZ nie przyjęła ich Ghana. Podobnie przebiegała historia wcześniej wspomnianego statku „Tampa”. Należy liczyć się w tym wypadku z koniecznością ratowania:

- dużej liczby osób, w aspekcie nie tylko podjęcia ich z jednostki pływającej (środków ratunkowych czy bezpośrednio z wody), ale także zapewnienia im opieki medycznej i socjalnej oraz miejsca odosobnienia (kwarantanny) na czas decyzji o ich dalszym losie;
- jednostki pływającej w celu zapobieżeniu skażenia środowiska czy zablokowania określonego rejonu.

W tym miejscu należy przejść do analizy kolejnej fazy obejmującej samą akcję ratowniczą. Przede wszystkim trzeba stwierdzić, iż przedsięwzięcia z zakresu nielegalnej migracji i zorganizowanej przestępczości odbywać się będą podczas złych warunków hydrometeorologicznych, w rejonach mało uczęszczanych (w aspekcie natężenia ruchu jednostek pływających, jak i przypadkowych obserwatorów na lądzie), a przede wszystkim zmniejszenia prawdopodobieństwa wykrycia przez systemy obserwacji sfery cywilnej i militarnej) oraz w nocy. Wynika to przede wszystkim z dążenia do najbardziej skrytego przeprowadzenia przedsięwzięcia. Jednocześnie zdecydowanie utrudnia akcję ratowniczą, tym bardziej, iż część z rozbitków nie będzie po prostu zainteresowana ratunkiem. Trzeba także założyć, iż nielegalnych imigrantów cechować będzie determinacja, powodująca wykorzystywanie skrajnie niebezpiecznych środków transportu oraz dążenie za wszelką cenę do wylądowania w miejscu przeznaczenia.

Faza trzecia obejmować będzie usuwanie ewentualnych skutków akcji ratowniczej. Na pewno ważnymi będą tu polityczne, ale w kontekście tematu najistotniejszymi będą ekonomiczne i ekologiczne. Obejmowały one będą usuwanie¹⁷.

- obiektów pływających stanowiących zagrożenie dla żeglugi (porzucone lub zatopione jednostki pływające, szczególnie na podejściach do portów czy na torach wodnych);
- skutków zanieczyszczeń, szczególnie produktów ropopochodnych ze zbiorników jednostek pływających, a także ładunków.

¹⁷ K. Rokiciński, *Zagrożenia asymetryczne*, „Zeszyty Naukowe AMW”, nr 2/2006, s. 56-59.

Podsumowanie

W opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki determinują przepływ ludności, rozpatrzono wątek nielegalnych migracji, ukazano problem zagrożeń asymetrycznych na Morzu Bałtyckim. Określono, iż masowość migracji uznawana jest za jedną z charakterystycznych cech współczesnego świata, jako zjawisko uniwersalne i występujące w prawie każdym typie społeczeństw. Podkreślono, że są one zjawiskiem powszechnym i towarzyszą rozwojowi każdej zbiorowości, bez względu na to, czy mówimy o zjawiskach przemieszczania się grup czy jednostek. Poza tym, poruszono kwestię przestępczości zorganizowanej, w ramach której możliwe jest wyszczególnienie jednej z form terroryzmu, a między innymi kryminalnego. Niepewna przyszłość, charakter zagrożeń wpływających na bezpieczeństwo państw sprawiają, że siły zbrojne, a przez to i siły morskie stawiane są przed nowymi zadaniami. Dlatego tak istotnym jest Marynarka Wojenna, do której rozwoju powinno się także przyczynić to, że w skali regionalnej Bałtyk odgrywa rolę łącznika pomiędzy krajami leżącymi nad nim a innymi krajami naszego globu. Wiąże się więc z tym szczególna odpowiedzialność państw za bezpieczeństwo żeglugi czy funkcjonowanie systemu ratownictwa na morzu.

Literatura:

1. Czerwiński M., Mieczkowski J., Wojtaszak A., *Wybrane problemy narodowościowe*. USz, Szczecin 1998.
2. Dudzic A., *Polska w strefie Schengen*, MSZ, Warszawa 2008.
3. Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Równych Szans, Monitor Europejski nr 44/ 2017, *Zatrudnienie w Europie 2016 [Raport]*.
4. Kubiak H., Slany S., *Encyklopedia socjologii 2, K-N*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1999.
5. Langfeldt, *Migrationsbericht 2004, Bericht des Sachverständigenrates für Zuwanderung und Integration im Auftrag der Bundesregierung*.
6. Markowski K., *Migracja – wartość dodana?* Wyd. KUL, Lublin 2008.
7. Okólski M., *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
8. Pietraś M., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007.
9. Rokiciński K., *Zagrożenia asymetryczne*, „Zeszyty Naukowe AMW”, nr 2/2006.
10. Rokiciński K., *Zagrożenia asymetryczne w rejonie bałtyckim*, Bel Studio, 2018.

Netografia:

11. Iglicka K., *Nielegalna imigracja w Europie. Problemy, dane, techniki oraz wcześniejsze próby stworzenia porównawczej bazy danych lub szacunkowych danych*, plik PDF.
12. www.bbn.gov.pl